

אוניברסיטת בר-אילן

נוכחות חבר והתמודדות במצב לחץ בזמן פרידה מהורה,

בקרב פעוטות במעונות-יום

מורן שי

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר אילן

תקציר

בספרות המקצועית מן העשורים האחרונים קיימת עדות לכך שניתן לזהות חברויות בקרב פעוטות מגיל שנתיים ולעתים אף מגיל צעיר יותר. בגיל זה, פעולת הגומלין החברתית מאופיינת בחליפין מילוליים בודדים ובאינטראקציות קצרות ושבריריות. בשנת החיים השלישית האינטראקציות משתכללות ומתארכות. בחברויות ארוכות טווח בין ילדים בגילים אלה פעולת הגומלין החברתית מורכבת יותר מאשר במפגשים מזדמנים עם בני גילם.

מטרת המחקר הנוכחי היא לבחון את הקשר בין מעורבות בחברויות לבין יכולתם של פעוטות להתמודד עם מצבי דחק במסגרת החינוכית בה הם שוהים. במחקר זה נבחן הקשר בין חברות בין פעוטות לבין התמודדותם של אלה עם הפרידה מן ההורים, המוגדרת כמצב של דחק במסגרת החינוכית.

בהסתמך על מחקרים שעסקו בחברויות (Rubin, 1980 in Vandell & Mueller, 1995; Rubin and Sloman, 1984; Howes, 1983) השערת המחקר הראשונה הייתה כי ניתן להבחין בין חבר לזה שאינו חבר על סמך תצפיות על אינטראקציה בין פעוטות בגיל 2-3 בהתאם לרמת המשחק של הפעוטות על סמך קריטריונים מוגדרים לפי הגדרות אופרטיביות. רמת המשחק בין שני חברים תהיה גבוהה יותר לעומת משחק בין שני ילדים שאינם חברים. כמו כן, שיערנו כי ילדים הנמצאים בקרבה פיסית לחבר יפנו פחות למטפלת בזמן הפרידה מן ההורים ומיד לאחריה, ויפגינו פחות התנהגויות המעידות על מצוקה כמו הצמדות למטפלת. ילדים אלו יראו יותר התנהגויות פרו-חברתיות המביעות אפתיה כלפי חברים במעון, מאשר ילדים שאינם נמצאים בקרבה פיסית לחבר. כמו כן, התייחסנו להבדלים בהתנהגות בזמן הפרידה מההורה בסיטואציות בהן החבר היה נוכח לעומת סיטואציות בהן החבר עדיין לא הגיע למעון. במחקר השתתפו 38 נבדקים בגילאים 24-36 חודשים, שעליהם נעשו תצפיות, המתועדות בצילום וידאו, בזמן הפרידה מההורה בבוקר, בשני מצבים: בנוכחות עמית שאינו חבר, ובנוכחות חבר. קידוד רמת המשחק וטיבו לשם אימות חברות נעשה כאמור על פי קריטריונים שנקבעו על ידי Howes (1983). נמצא כי קריטריונים אלה, שנכתבו במקור עבור ילדים בגיל 3 ומעלה, מתאימים גם לשימוש במחקר עם פעוטות בגיל שנתיים. על מנת לבחון את השפעת נוכחות החבר קודדו התנהגויות שנצפו במצבי מצוקה, והתנהגויות שנצפו במצבים שלא הייתה בהם מצוקה.

ממצאי המחקר עולה כי רמת המשחק בין חברים גבוהה יותר מזו של ילדים שאינם חברים. כמו כן, נמצא כי כאשר החבר נוכח, נצפו יותר התנהגויות פרו חברתיות כגון שיתוף בחפץ חדש שהילד הביא עמו, התעניינות במצבו הרגשי של החבר, מגע חיובי, חיוך וכדומה. מצוקה של ילד מאופיינת בהתנהגויות כמו שיטוט, בהייה והצמדות להורה. לעומת זאת, שלא בזמן מצוקה התנהגותו של הילד מאופיינת בהתנהגות פרו חברתית (כמו שיתוף, עזרה וניחוס) ואפקט חיובי (כמו הצעה או קבלה של חפץ, מגע חיובי וחיפוש קרבתו של החבר). כמו כן, נמצאו הבדלים מובהקים באפקט שלילי (התנהגות שלילית המופנית כלפי ילד אחר, כגון חטיפת צעצוע ואגרסיביות פיזית) בזמן שלא הייתה בו מצוקה, לפיהם במצבים בהם החבר אינו נוכח, התגלו יותר התנהגויות שליליות כגון: לקיחת צעצוע ואגרסיביות מילולית או פיזית, לעומת מצבים בהם החבר נוכח. באשר למשך הפרידה מההורה, נמצא כי משך הפרידה הממוצע מההורה ללא נוכחות החבר ארוך יותר לעומת משך הפרידה מההורה בנוכחות החבר (47.57 שניות לעומת 27.34 שניות).

ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על התרומה המשמעותית של נוכחות חבר על הפרידה מההורה. ניכר כי נוכחות החבר הקלה על הפרידה מההורה באופן משמעותי: משך הפרידה היה קצר יותר, נמצאו התנהגויות חיוביות כגון שיתוף בחפץ ומגע חיובי. התנהגויות המעידות על מצוקה כגון שיטוט או בהייה פחתו באופן משמעותי.

על פי ממצאי המחקר ילדים המעורבים בחברות חווים פחות מצוקה ויותר התנהגות חיובית בנוכחות החבר. כיוון שכך, יש לשער שילדים אלה חשים נינוחים יותר, וקיימת פחות פנייה מצדם למטפלת לשם נחמה. מכאן, שעידוד חברויות במסגרות לגיל הרך עשוי להקל גם על העבודה השוטפת של המטפלות.

מסקנות המחקר תומכות בהשערה כי טיפוח חברויות במסגרות חינוכיות טיפוליות בגיל הרך הוא חיוני לתהליך הסתגלותם של הפעוטות למסגרת. החברות מספקת משאבים רגשיים, המהווים בסיס ליצירת מודל למערכות יחסים חברתיות עתידיות.